

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

ÁLD O Z A T V É D E L E M

II. rész

Szerző: dr. Velez-Borossy Gabriella Barbara

Budapest, 2015

Előszó

Az unióhoz való csatlakozásunktól kezdve tapasztalt aktív jogalkotás, és a várható novelláris módosítások miatt elengedhetetlen a nemzetközi elvárások és tapasztalatok megismerése. Annál is inkább, mert a uniós rendelkezések átültetése kapcsán számos esetben tapasztalhattuk már, hogy Magyarország teljesen szükségtelenül átesett a ló túloldalára, és olyan el nem várt többletjogosultságokat biztosított, illetve többletkötelezettségeket vállalt, amelyekre a megfelelő pénzügyi háttér nem állt a rendelkezésünkre.

1. Célok

A Stockholmi program keretében került megfogalmazásra annak szükségessége, hogy a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről szóló 2004/80/EK irányelv és a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló 2001/220/IB kerethatározat egyesítésével egy átfogó jogi szabályozást hozzanak létre az áldozatok védelme körében.

Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdése felhatalmazása alapján nyílt meg a lehetőség arra, hogy egyetlen irányelvben kerüljenek meghatározásra a tagállamok által kötelezően átültetendő minimumszabályok az áldozatvédelem területén.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve 2012. október 25. napján került elfogadásra.

Az irányelv 72 preambulumbekkezdésében fogalmazódott meg, milyen célok elérése érdekében, milyen gyökereken nyugodva született meg ez az egységes szabályozási rendszer.

Utalás történt a restoratív igazságszolgáltatás térnyerésének szükségességére, a családon belüli erőszak elleni fellépés szükségességére, de arra is, hogy hatékony igazságszolgáltatásról csak akkor beszélhetünk, ha az "áldozatok megfelelően elmagyarázhatják a bűncselekmény körülményeit", de ugyanilyen fontos az áldozatokkal való tiszteletteljes bánásmód, az áldozati jogok biztosítása, a büntetőeljárásban az áldozatok részére az aktív részvétel biztosítása.

A helyreállító igazságszolgáltatás során feltétlenül figyelembe kell venni "a bűncselekmény természetét és súlyát, az okozott trauma mértékét, az áldozat fizikai, szexuális vagy pszichológiai sérthetetlensége megsértésének ismétlődő jellegét, az erőviszonyokban fennálló különbségeket, valamint az áldozat életkorát, érettségét vagy intellektuális képességét, amelyek korlátozhatják vagy csökkenthetik az áldozat képességét arra, hogy megalapozott döntést hozzon", illetve az eljárás kedvező kimenetelét.¹

Elvárásként fogalmazódik meg, hogy rendelkezésre kell állnia olyan intézkedéseknek, amelyek

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (46) preambulumbekkezdése

alkalmasak az áldozatok és a családtagjaik méltóságának és a biztonságának a védelmére, a másodlagos vagy ismételt áldozattá válás elkerülése érdekében.²

A tagállamoknak a célok megvalósítása érdekében ösztönözniük kell a bűncselekmények áldozataival foglalkozó civil szervezetek munkáját, illetve a velük való szoros együttműködést, különösképpen az áldozatok tájékoztatása terén.³

2. Az áldozat fogalma

A normaszöveg⁴ szerint áldozat minden természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében szenvedett sérelmet, ami alatt a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést vagy gazdasági hátrányt is érteni kell. Az áldozat fogalmi körébe sorolja a közvetlenül a bűncselekmény következtében életét veszített személyek családtagjait is, akik e személyek elhalálása folytán szenvedtek sérelmet.

Az áldozat fogalmi körén kívül tesz említést emellett azon családtagokról, amelyek bizonyos jogok címzettjeiként megjelennek az irányelvben. Családtagnak számít a házastárs, az egyenesági hozzátartozók és a testvérek mellett az áldozattal közös háztartásban, szilárd és tartós alapon, elkötelezett, bensőséges kapcsolatban élő személy is, aki alatt a jogalkotó feltehetően az azonos neműek és a különeműek élettársi kapcsolatát érthette, valamint az áldozat által eltartott személyek, akik körében a jogszabályn alapuló tartási kötelezettség jogosultjai mellett az önként vállalt tartási kötelezettség jogosultjait is értette.

Az irányelv alkalmazása során, amennyiben bizonytalan az áldozat életkora, a gyermekkorúságot vélelmezni kell.

3. Az áldozatok jogai

3.1. A megértéshez és a megértetéshez, illetőleg a tájékoztatáshoz való jog

Az áldozatokat a hatóságokkal való első kapcsolatfelvételtől kezdve el kell látni a szükséges tájékoztatással, emellett segíteni kell őket abban, hogy egyrészt megértessék magukat a hatóságokkal, másrészt ők is megértsék a hatóság által adott tájékoztatást. Ennek érdekében egyszerűen és közérthetően kell fogalmazni, s eközben figyelembe kell venni az áldozat "személyes jellemzőit", így életkorát, értelmi képességét, nyelvismeretét.

A megértés és megértetés jogához kapcsolódóan írja elő az irányelv, hogy amennyiben az nem veszélyezteti az eljárást és nem ellentétes az áldozat érdekeivel, akkor lehetővé kell tenni, hogy az

²Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (52)-(54) preambulumbekendése

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (62) preambulumbekendése

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve 2. cikk (1) bekezdés a) pontja

áldozat által megjelölt személy kísérőként eljárhaszon mellette, ezt azonban kötelező jelleggel kizárólag az első kapcsolatfeltétel tekintetében írja elő az irányelv.

Egy áldozatvédelem tárgyban tartott nemzetközi konferencián szóba került a fenti szabály megvalósíthatósága. A lengyel szabályozás szerint, melyet dr. Kuba Sękowski⁵ ismertetett meg velünk, magázódva adják meg a megfelelő tájékoztatást az áldozatoknak. Vita tárgyát képezi azonban, hogy mely információkat érdemes szóban, közérthetően közölni a sértettel, és melyek azok amiket írásban kell vagy lenne érdemes közölni.

A konferencián hallott érvek és ellenérvek alapján is nehéz lenne döntést hozni e kérdésben. A legfontosabb persze az, hogy mindig személyre szabottan kapjon az áldozat tájékoztatást.

Lehet, hogy ezt a kérdést a szakdolgozat olvasója nem tartja olyan fontosnak, de legyünk őszinték, senki nem olvassa el, hogy mi van a bérletszelvénye hátoldalára írva, hogyan várható el akkor, hogy egy feldúlt állapotban lévő személy megtalálja a nyomozó hatóság folyosóján elhelyezett tucatnyi tábla közül azt, amelyiken az őt érintő információk találhatók.

Emiatt is nagyon fontosnak tartom az irányelv 4. cikkének betartását, mely pontosan meghatározza, melyek azok az információk, amelyekkel az áldozatokat már a hatóságokkal való első kapcsolatfelvételkor (és azt követően is) el kell látni.

3.2. Az első kapcsolatfelvételkor adandó tájékoztatás

3.2.1. Tájékoztatni kell az áldozatot az általa igénybe vehető támogatások fajtáiról, valamint arról hogy ezt hol igényelheti. A tájékoztatásnak ki kell terjednie arra is, hogy orvosi, pszichológiai segítségre is jogosult lehet. Ezekre természetesen állampolgárként - a társadalombiztosítás keretein belül - bárki jogosult lenne, a bűncselekmény áldozatai számára azonban biztosítani kell, hogy ezen ellátásokhoz a lehető legrövidebb időn belül hozzájussanak.

3.2.2. Tájékoztatni kell a bűncselekmény áldozatát a feljelentés megtételére szolgáló eljárásokról és az eljárásban betöltött szerepéről. Ez alatt érteni kell a magánindítvány megtételének követelményeiről való tájékoztatást, de az arról való tájékoztatást is, hogy a büntetőeljárás során nem kizárólag a nyomozati szakban kell majd vallomást tennie, hanem a bíróságon - amennyiben az ezt elkerülő mechanizmusok alkalmazására nem kerülhet sor - a terhelt jelenlétében is. A feljelentések megkönnyítése céljából a (63) preambulumbekzdés előírása szerint lehetővé kell tenni azt is, hogy a bűncselekmények áldozatai ne csak személyesen, hanem valamely kommunikációs technológia alkalmazása mellett (például e-mailen keresztül) is megtehessék a feljelentésüket. Ez azonban annyiban aggályos, hogy ez előtt nehezen lehet ellátni őket a megfelelő tájékoztatással.

3.2.3. Tájékoztatással kell ellátni arról, hogy milyen védelmet, milyen védelmi intézkedések

⁵ Lengyelország Igazságügyi Minisztériuma Büntetőjogi Főosztálya Európai Büntetőjogi Osztálya

megtételét kérheti a hatóságoktól, mely esetekben és milyen feltételekkel. Ez jelentheti adott esetben a távoltartás iránti kérelmek előterjesztésére vonatkozó tájékoztatást, de a személyi védelemre vonatkozó tájékoztatás is. Ezen tájékoztatásnak is személyre szabottnak kell lennie.

3.2.4. Tájékoztatást kell adni a jogi tanácsadás, a jogi segítségnyújtás és bármely egyéb tanácsadás igénybevételének a lehetőségéről, módjáról, illetőleg annak feltételeiről.

3.2.5. Tájékoztatással kell ellátni az áldozatokat a kárenyhítési módokról, illetőleg annak feltételeiről. Ezen tájékoztatási kötelezettségnek sem lehet azáltal eleget tenni, hogy megadja a címet a nyomozó hatóság, ahol "foglalkoznak a problémájával".

3.2.6. Tájékoztatással kell ellátni arról, hogy a tolmácsoláshoz, illetve a fordításhoz való jogát milyen módon, milyen feltételekkel gyakorolhatja.

3.2.7. A korábbi kerethatározat 11. cikkével biztosított lehetőségekhez képest szélesebb körben kell tájékoztatni az áldozatokat a tartózkodási helyüktől eltérő tagállamban ért sérelmek esetén a rájuk vonatkozó speciális rendelkezésekről, lehetőségeikről.

3.2.8. A büntetőeljárás során a hatóságok jogsértéseivel szembeni panasztételi lehetőségeikről külön tájékoztatással kell ellátni az áldozatokat. Ennek azért kell jelentőséget tulajdonítani, mert a gyakorlatban a bűnüldöző hatóságok az ügyek felderítésére fektetik a hangsúlyt, s ennek során hajlamosak megfeledkezni arról, hogy a másik oldalon álló személy, a sértett is a büntetőeljárás résztvevője, (a közvádas ügyekben különösen nem az ügy urai, de) akinek a jogait ugyanúgy tiszteletben kell tartani, mint a védelem jogait.

3.2.9. Tájékoztatni kell az áldozatokat az "ügyükkel kapcsolatos kommunikációhoz" szükséges elérhetőségeikről. Talán ez okozza a legkevesebb problémát a jogalkalmazás során, mert az áldozat ott is megtalálja a hatóságot, ahol feljelentést tett, illetőleg ott is, ahol kihallgatták, vagy ahonnan határozatokat vagy egyéb tájékoztatást kapott. Ez alatt inkább azt kell érteni, hogy az ügy áttétele, vagy az esetlegesen a későbbiekben őket ért inzultus esetén kihez kell fordulniuk.

3.2.10. Az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételkor, majd azt követően az eljárás befejezéséig tájékoztatni kell az áldozatokat a rendelkezésére álló restoratív igazságszolgáltatási eszközökről, eljárásokról és szolgáltatásokról. Ez a tájékoztatás nem korlátozható a közvetítői eljárásra utalás lehetőségéről való tájékoztatásra. Emellett figyelemmel kell lenni arra, hogy a tagállamok továbbra is különböző mértékben és formában alkalmaznak restoratív igazságszolgáltatási eszközöket, eljárásokat a büntetőeljárás, illetve a büntetés végrehajtása során⁶.

3.2.11. Külön ki kell terjednie a tájékoztatásnak a büntetőeljárásban való részvételük folytán felmerült költségeik megtérítésének módjára és annak feltételeire.

6 A MEREPS projekt keretében például kutatás folyt a restoratív eljárások alkalmazhatóságáról a büntetés-végrehajtása során

3.3. Az áldozatok jogai a büntetőeljárás során

3.3.1. Feltétlenül szükséges a további jogérvényesítés elősegítéséhez, hogy a bűncselekmények áldozatai megfelelő adattartalommal írásbeli igazolást kapjanak az általuk megtett feljelentésről, melynek egyebek mellett tartalmaznia kell a bűncselekmény típusát, az elkövetés helyét és idejét, az ügyszámot, a feljelentés megtételének helyét és idejét, illetőleg a "bűncselekmény által okozott kárt vagy károsodást".

3.3.2. Lehetővé kell tenni, hogy az áldozat az általa értett nyelven vagy pedig nyelvi segítség igénybevételével tehesse meg feljelentését, amennyiben az eljárás nyelvét nem érti, nem beszéli.

3.3.3. Emellett ezen az általa értett nyelven is rendelkezésére kell bocsátani a fenti igazolást.

3.3.4. Az áldozatokat tájékoztatni kell arról, hogy mely eljárási cselekményekről, körülményekről jogosultak tájékoztatást kérni, illetve kapni.

Az irányelv gyakorlatilag szakít azzal a hagyománnyal, hogy kötelezően előírja a sértettek tájékoztatását a büntetőeljárás fontosabb eseményeiről, így az irányelv 6. cikkének (1) bekezdése alapján először arról kell tájékoztatni a bűncselekmény áldozatát, hogy kér-e tájékoztatást a nyomozást megszüntető, a nyomozás folytatását elutasító, illetve az ügyész vádemelés mellőzéséről szóló határozatáról, a vádemelést követően a vád természetéről, a tárgyalás helyéről és idejéről, a tárgyalás során hozott jogerős bírósági ítéletekről, illetve a büntetőeljárás állásáról. Mindennek az indoka az áldozatok védelme, kímélete.

Továbbra is értelmezési problémát vet fel a hivatkozott cikk (4) bekezdésében foglalt elvárás, miszerint az áldozatot az erre irányuló kérelme hiányában akkor kell tájékoztatásban részesíteni, ha a "büntetőeljárásban való aktív részvételre való jogosultsága okán a tájékoztatás kötelező".

3.3.5. Az előzetesen bejelentett kérelmére tájékoztatást kell adni az áldozat részére a terhelt vagy elítélt szabadon bocsátásáról, szökéséről, illetve erre való tekintettel a védelmük érdekében hozható intézkedésekről. Ez a jog azonban kizárólag az őket érintő bűncselekmények miatt elrendelt fogvatartás tekintetében illeti meg az áldozatokat.

A 6. cikk (6) bekezdése alapján azonban kifejezett kérelemre is csak akkor kell tájékoztatással ellátni az áldozatot, ha az áldozat "sérelem veszélyének vagy azonosított kockázatának" van kitéve.⁷ Az irányelv (32) preambulumbekkezdése alapján egyebek mellett a bűncselekmény természetét, súlyát, illetve a megtorlás veszélyét kell mérlegelnie a hatóságnak e körben. Feltehetően ezen körülmény mérlegelése is problémát fog okozni a jogalkalmazó számára.

⁷ Kivéve, ha az értesítés miatt az elkövető lenne kitéve a sérelem azonosított kockázatának.

3.3.6. Az ingyenes tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog terjedelme az áldozatok tagállami szabályozás szerint betöltött szerepéhez igazodik. A kihallgatásuk során, illetve az tárgyalásokon és egyéb meghallgatásokon való aktív részvételük biztosítása céljából azonban a kérelmük teljesítése nem tagadható meg.

A magyar gyakorlattól idegen olyan megoldás elterjedését is támogatja az irányelv, ahol a tolmácsolásra nem a tolmács közvetlen jelenléte mellett kerül sor, hanem valamely kommunikációs eszközön keresztül. Ennek megvannak természetesen a korlátai is. Nem járhat ugyanis a védelemhez való jog sérelmével, illetve nem sértheti a sértett azon jogát sem, hogy a büntetőeljárást megértse, jogaival megfelelően élhessen.

3.3.7. Fontos, és a gyakorlat által szintén félreértelmezhető szabály, hogy nem az áldozat anyanyelvén, s nem is az általa megjelölt nyelven, hanem az általa értett nyelven kell elkészíteni kérelemre és térítésmentesen a büntetőeljárásban betöltött szerepükkel összhangban⁸ a jogaik gyakorlásához "elengedhetetlen" információknak a fordítását.

A fordításnak az irányelv szerint a büntetőeljárást megszüntető határozatra, illetve az áldozat külön kérelme alapján ezen határozat indoklására vagy annak rövid összefoglalására kell kiterjednie. Ez alól annyiban van helye kivételnek, amennyiben a tagállami szabályozás szerint az indoklás titkos, illetve azt nem közlik.⁹ Természetesen e körben is hangsúlyozni kell, hogy az irányelv csak a minimumszabályok megfogalmazására törekszik, a tagállamok ettől eltérően többletjogokat biztosíthatnak a bűncselekmények áldozatai számára.

3.3.8. Mint arra már utaltam, az áldozat jogosult arra, hogy tájékoztatást kapjon a tárgyalás helyéről és időpontjáról, mely tájékoztatást - kérelemre - az általuk értett nyelvre lefordítva jogosultak megkapni.

3.3.9. Minden további irat lefordítására csak akkor kerül sor, ha az az áldozat eljárásban való aktív részvételének biztosítása szempontjából szükséges, illetve a hatóság azt annak minősíti. Ezzel kapcsolatosan az áldozat indoklással ellátott kérelmet terjeszthet elő az adott iratok lényegesnek minősítése és lefordíttatása céljából.

Ezen rendelkezés annyiban aggályos, hogy az áldozat csak akkor élhet ezen jogával, ha tudomással bír az irat létezéséről és annak tartalmáról, ennek hiányában ugyanis miként tudna indokolt - megalapozott - kérelmet előterjeszteni. Akkor viszont kérdésessé válik azon feltétel teljesülése, hogy a sértett ne értse azt a nyelvet, amelyen az adott irat keletkezett.

Itt feltehetően inkább csak arra utalhatott a *jogalkotó*, hogy például a vádlott nyomozás során tett vallomásáról tudomása van a sértetteknek, annak tartalmát azonban nem ismerik. Rendkívül

⁸ Ez alatt a tagállami szabályozásban a sértettek részére biztosított jogokat értve.

⁹ Az Egyesült Királyságban példának okáért nem készül írásbeli indokolt határozat.

költséghatékony megoldásnak mutatkozhat ugyanakkor azon rendelkezés, mely nem az egész irat, hanem pusztán a releváns adatokat tartalmazó részek lefordítását teszi kötelezővé, ez azonban veszélyeket rejthet magában.

3.3.10. Ugyanígy veszélyeket rejthet magában az a rendelkezés is, mely szerint lehetőség nyílik arra, hogy az iratok írásban történő fordítása helyett a lényeges iratok szóbeli fordítására vagy szóbeli összefoglalására kerüljön csak sor, amennyiben az nem sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot.

3.3.10. Az irányelv fellebbezési jogot kíván biztosítani az áldozatok számára a tolmácsolás vagy fordítás megtagadásáról rendelkező határozatokkal szemben, aminek az elbírálása természetesen nem járhat a büntetőeljárás indokolatlan elhúzódnásával.

3.4. Áldozatsegítő szolgálatok és szolgáltatások

A szolgáltatások igénybe vételére az áldozatok és családtagjaik a szükségleteiknek és a bűncselekmény következtében elszenvedett sérelem mértékéhez igazodva jogosultak.

Sor kerülhet erre a büntetőeljárás elindulását megelőzően, az alatta, illetőleg azt követően is, "megfelelő" ideig.

A szolgálatokkal szemben elvárható követelmény, hogy bizalmasan működjön és minden esetben térítésmentes szolgáltatásokat nyújtson az áldozatok számára.

További elvárás, hogy a tagállamoknak olyan jogi környezetet kell teremteniük, mely biztosítja, hogy a feljelentés megtételét követően az illetékes hatóság és mellettük minden érintett szerv elősegítse, hogy az áldozatok eljussanak az áldozatsegítő szolgálatokhoz, illetve szolgáltatásokhoz.

Külön említi az irányelv a szakszolgálatok létrehozásának szükségességét. Ezekre azonban sor kerülhet az általános áldozatsegítő szervezetek keretein belül is. Nem elvárás továbbá az sem, hogy a szolgálatok, illetőleg a szakszolgálatok az állami intézményrendszer keretein belül szerveződjenek. Az elvárás pusztán az, hogy az áldozatok szükségleteinek megfelelő térítésmentes szolgáltatásokat nyújtsanak.

Mind az általános, mind pedig a szakszolgáltatások igénybevételét biztosítani kell az áldozatok mellett azok családtagjai részére is. Az áldozatok a szükségleteikhez mérten vehetik igénybe a szolgáltatásokat, emellett azonban az áldozat családtagjai is a szükségleteikhez mérten, illetve az áldozattal szemben elkövetett bűncselekmény következtében elszenvedett sérelemhez igazodva jogosultak különböző szolgáltatások igénybevételére.

Az általános vagy átfogó tevékenységet végző szolgálatok mellett ugyanilyen elvárásokat támaszt a szakszolgálatokkal szemben is. Nincsen ugyanakkor olyan megkötés, hogy a szakszolgáltatásokat

nyújtó intézmények csak az állami intézményrendszeren belül alakíthatóak ki. Ennek oka, hogy a tagállamokban már léteznek áldozatsegítő profilú állami intézmények, illetve civil szerveződés alapján létrejött áldozatsegítő szervek, melyek fenntartása és tovább fejlesztése kiemelt jelentőséggel bír az áldozatvédelem terén.

Fontos az ilyen és effajta szerveződések támogatása, figyelemmel arra, hogy az áldozatsegítő szolgálatok részéről egy szakszerű-szakértői és mindenképpen a bürokratikus intézményrendszerektől idegen ügyfél érzékeny bánásmód könnyebben valósítható meg az állami intézményrendszereken kívül. Sajnos ki kell mondani, hogy az a rendőr, aki nap mint nap az életét és testi épségét veszélyeztetve járőrözik az utcákon, nem lesz feltétlenül alkalmas az áldozatok segítésére, támogatására, viszont hathatós segítséget nyújthat azáltal, hogy az áldozatsegítők elérhetőségét megadja a bajba jutott emberek számára.

Problémát okozhat álláspontom szerint az irányelv 8. cikkének (5) bekezdésének alkalmazása is, amennyiben nem egy szolgáltató-támogató jellegű intézményrendszer keretében valósul meg az áldozatsegítés Magyarországon (vagy bárhol máshol Európában). A fenti rendelkezés szerint ugyanis az áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételét nem lehet függővé tenni attól, hogy az áldozat feljelentést tett-e a hatóságoknál. Egyébként is számos példát tudunk mondani arra, amikor az áldozatok félelemből, az elkövetővel szemben fennálló függőségi viszonyra tekintettel vagy bármely más okból nem tesznek feljelentést, de a hatóság tudomására jut a cselekmény, amittől kezdve hivatalból megindul a büntetőeljárás. Ebben az esetben is biztosítani kell a megfelelő szolgáltatások nyújtását, sőt, különösen fontos, hogy az ilyen áldozatok hatóságokba vetett bizalma megnőjön az ismételt áldozattá válás, illetve a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében.

Ilyen esetekben is elkerülhetőek a visszaélések, mert a büntetőeljárást folytató hatóságok szükségszerűen tudják majd igazolni az áldozatok igényjogosultságát.

A legalapvetőbb áldozatsegítő szolgáltatások listáját szintén megtalálhatjuk az irányelvben.¹⁰ Ez azt jelenti, hogy ezen szolgáltatásokat minden tagállamban biztosítani kell, ezeken felül azonban többletszolgáltatásokat nyújthatnak, illetve más személyekre is kiterjeszthetik a szolgáltatásokra jogosultak körét.

3.4.1. Az áldozatok tájékoztatása (tanácsadás és támogatás is egyben) a jogaikról, a joggyakorlás módjáról.

Ennek ki kell terjednie különösen a kárenyhítési módokról való tájékoztatásra, illetve emellett a büntetőeljárásban betöltött szerepükre vonatkozó tájékoztatásra is. Fel kell készíteni a sértettet arra, hogy miként érvényesítse jogát, hogyan kell eljárnia a nyomozás során, illetőleg a bíróság előtt. Nem szabad a tájékoztatásnak formálisnak lennie, mert az áldozatok sajátos szükségletei körébe tartozó segítségre az általános, s nem kizárólag a szakszolgálatokkal szemben támasztott elvárás. Nem

10 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve 9. cikk (1) bekezdése

mindegy például, hogy az áldozat megfelelő időben kap-e tájékoztatást arról, hogy milyen előzetes pénzügyi támogatásban, segélyben részesülhet, hogy a tanúvédelmi eszközrendszeren kívüli, az áldozatokat segítő menedékházakba költözhessen.

Meglepve tapasztalja azt az ember, hogy az édesapja által megerőszakolt 12-13 éves kislányt, aki egy gyors nyomozást követően betöltötte a 16. életévét is, hatodik alkalommal számoltatják be az őt ért sérelmekről az édesapja jelenlétében egy bírósági tárgyaláson.

A hatályos törvényünk szerint a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket, s eközben a tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló eldönthesse, hogy vádat emel-e.¹¹

A bíróság feladata ehhez mérten az igazságszolgáltatás. Másként megközelítve, a bíróság a törvényes vád alapján jár el, a vádat köteles kimeríteni, s a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell hogy törekedjen.¹² Ennek során azonban az irányelvben megfogalmazott elvárásoknak is meg kell felelnie.

3.4.2. Külön tájékoztatással kell ellátni az áldozatokat a helyben működő szakszolgálatokról, illetve azok közvetlen elérhetőségéről.

Kerülendő, hogy az áldozatokat a nyomozó hatóság az általános szolgáltatást nyújtó intézményekhez küldjék, majd onnan kelljen tovább menni a harmadik, negyedik intézménybe, ahol végül megkapják a megfelelő támogatást és segítséget.

3.4.3. Talán az egyik legfontosabb támogatási-szolgáltatási forma az érzelmi és pszichológiai segítségnyújtás.

Sajnálatos módon az irányelv éppen ezt nem írja elő kötelező jelleggel valamennyi tagállam részére, pedig álláspontom szerint a súlyosabb bűncselekményeknél - gondoljunk itt például az emberrablásra, az emberkereskedelemre, vagy éppen a nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények sértettjeire - az áldozatok számára éppen ez nyújtja a legnagyobb segítséget.

3.4.4. Külön pontban említi az irányelv a "bűncselekmény miatt felmerült pénzügyi és gyakorlati kérdésekre" vonatkozó tanácsadást. Ez alatt nem feltétlenül a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos tanácsadás értendő, hanem például a magánélet védelme érdekében megtehető intézkedések, vagy éppen - nem az áldozatsegítés keretében, hanem például - a szociális ellátások iránti igények köréről való tájékoztatás lehetnek.

3.4.5. Szintén külön elvárásként fogalmazódik meg a másodlagos és az ismételt áldozattá válás

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 164. §-a

¹² A Be. 12. § (1) bekezdése, 2. § (1) és (4) bekezdése és a 75. § (1) bekezdése

megelőzésével kapcsolatos tanácsadási kötelezettség. Emellett a megfélemlítéssel és a megtorlás veszélyével és annak megelőzésével kapcsolatos tanácsadási kötelezettség is.

Ezek vonatkozásában nem kizárólag az áldozatsegítő szolgáltatókat terheli kötelezettség, sőt, az irányelv rendelkezései alapján erre csak annyiban köteles, amennyiben erre más "szolgálat" - vagy érthető alatta hatóság - nem köteles. Ezek alatt érthető a tanúvédelmi eszközrendszerrel vagy éppen a távoltartás intézményével kapcsolatos tanácsadás, melyre elsősorban hazánkban is a nyomozó hatóság köteles.

3.5. A szakszolgáltatások

3.5.1. A szakszolgáltatásokat nyújtó intézményekkel szemben külön elvárásként fogalmazódik meg a menedékhelyek, illetve egyéb olyan szálláshelyek rendelkezésre bocsátása, ahol az áldozatok biztonságba helyezhetők. Erre a megfélemlítés, illetve a megtorlás közvetlen veszélye esetén, továbbá a másodlagos vagy ismételt áldozattá válás közvetlen veszélye esetén kell lehetőséget adni. Az irányelv rendelkezéseinek együttes értelmezése alapján erre szintén ingyenesen lehet jogosult az áldozat, illetőleg adott esetben annak családtagjai is.

Magyarországon is sok ilyen menedékhely működik már, a többségük nem állami kézben van, hanem különböző civil szervezetek, egyházak, alapítványok támogatásával működnek¹³, a működésükhöz szükséges bevételek előteremtése azonban jelentős nehézséget okoz számukra.

3.5.2. A sajátos szükségletű áldozatok számára többletszolgáltatások nyújtására is kötelezettséget keletkeztet az irányelv.

Az irányelv célzott és "integrált" segítségnyújtást ír elő, ennek tartalma azonban igen homályos. Feltehetően ez alatt is azt értette a jogalkotó, hogy egy ún. egyablakos rendszeren keresztül kell az áldozatok ezen csoportja számára tájékoztatást nyújtani, érzelmi támogatást, illetve a gyakorlati kérdések vonatkozásában hasznos tanácsokat adni.

3.6. Az irányelv a fentiekől elkülönítve tárgyalja az áldozatok büntetőeljárásban való részvétel tekintetében biztosítandó többletjogosítványok kérdését, annak részletszabályait.

3.6.1. Az áldozatok meghallgatáshoz és bizonyítékok szolgáltatásához való joga.

Szintén egy külföldi tanulmányutam kapcsán merült fel kérdésként, vajon mennyire összeegyeztethető az irányelv 10. cikkének (1) bekezdése a Tanács 2004/81/EK irányelvének 6. cikke (1) bekezdésével, amely szerint „a tagállamok gondoskodnak arról, hogy a harmadik országok érintett állampolgárai gondolkodási időt kapjanak, amely lehetővé teszi számukra, hogy talpra álljanak és megszabaduljanak a bűncselekmények elkövetőinek befolyásától, azért, hogy megalapozott döntést hozhassanak arról,

13 Példa: http://patent.org.hu/Hova_fordulhatnak_%20az_aldozatok.pdf

hogy együttműködnek-e a hatáskörrel rendelkező hatóságokkal vagy sem.” A vitában arra a következtetésre jutottunk, hogy ezen rendelkezés sem az irányelv, sem pedig az Alapjogi Charta 20-21. cikkeivel nem összeegyeztethető, melynek okán feltételezhetően vagy jogszabályváltozás vagy pedig előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése várható.

Fontos azonban kiemelni, hogy az irányelv a meghallgatáshoz való jogot kívánja biztosítani az áldozatok számára, nem pedig annak kötelezettségéről – értve alatta a tanúzási kötelezettséget – rendelkezik. Ezen rendelkezés helyes értelmezése álláspontom szerint éppen ezért az, hogy amennyiben a tagállami szabályozás tanúzási kötelezettséget ír elő, úgy annak köteles alávetni magát a bűncselekmény áldozata, az irányelvben megjelölt garanciális szabályok mellett, másrésről azonban abban az esetben is jogosulttá válik arra, hogy aktívan részt vegyen a büntetőeljárásban, ha arra a nyomozó hatóság vagy éppen a bíróság *nem tartana igényt*. Ezen jog az irányelv kifejezett rendelkezése szerint a gyermekeket is megilleti.¹⁴

3.6.2. A tagállamoknak jogorvoslati jogot kell biztosítaniuk az áldozatok számára a büntetőeljárást megszüntető határozatokkal szemben. Ezzel kapcsolatban problémaként merülhet fel, hogy az irányelv szerinti áldozat fogalma szélesebb személyi kört ölel fel, mint a tagállami szabályozás szerinti sértett fogalom.¹⁵

A hatályos magyar szabályozás alapján azon bűncselekmények esetén, amelyeknek nincsen passzív alanya, illetve sértettje, nincs helye ezen jogorvoslati jog gyakorlásának, márpedig ezen bűncselekmények folytán is szenvedhetnek el bizonyos személyek sérelmet, amely miatt az irányelv fogalmi rendszere alapján áldozatként kell elismerni őket.¹⁶

3.6.3. A helyreállító igazságszolgáltatási eszközrendszer tekintetében további garanciális szabályok beiktatását tartja szükségesnek az unió. Ennek indoka az lehet, hogy az ilyen eljárások keretében az áldozat és a terhelt közvetlen kapcsolatba kerülnek egymással, melyre nem feltétlenül – sőt többnyire nem – a bíróság vagy a nyomozó hatóság előtt kerül sor, ezért az áldozatok védelme érdekében a beavatkozás lehetőségét ekkor is biztosítani kell.

Azt kell tehát biztosítani, hogy az áldozatok önkéntes elhatározása, a megfelelő tájékoztatást követő beleegyezése alapján kerülhessen sor az ilyen restoratív eljárások lefolytatására, és a restoratív eszközök igénybevételére, azzal, hogy az áldozat bármikor visszavonhatja az ehhez adott hozzájárulását.

A tagállamoknak elő kell segíteniük az ügyek helyreállító igazságszolgáltatási szolgálatok elé utalását, az irányelv 12. cikkében felsorolt feltételek fennállta esetén. Az irányelv tehát célul tűzte ki, hogy bármely bűncselekmény esetén lehetősége legyen az áldozatnak eldönteni, hogy a restoratív igazságszolgáltatás eszközrendszerét veszi-e igénybe a sérelme orvoslására vagy sem. Álláspontom

14 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve 10. cikkének (1) bekezdése

15 Összhangban értelmezendő az irányelv (43) preambulumbekkezdésében foglaltakkal

16 Például csődbűncselekmény esetén a természetes személy hitelezők

szerint azonban a generális prevenciók célok érvényesülése érdekében ennek nem feltétlenül kell ilyen széles körben teret engedni.

3.6.4. Az áldozatokat illeti a jogi segítségnyújtáshoz való jog, de csak abban az esetben, amennyiben a tagállami szabályozás szerint az adott személy a büntetőeljárás résztvevőjének minősül. A büntetőeljáráson kívüli jogi segítséghez a fentiek szerint az áldozatsegítő szolgálatokon keresztül juthatnak a bűncselekmények áldozatai, illetőleg annak családtagjai.

3.6.5. A büntetőeljárásban történő aktív részvétel következtében felmerült költségek megtérítésének a lehetőségét szintén biztosítani kell. Ennek módja, illetőleg feltételrendszerének kidolgozása azonban a tagállamokra van bízva. Sor kerülhet erre állam általi előlegezéssel avagy utólagos megtérítéssel, ahogyan állami vagy vádlott általi megtérítés révén is.

3.6.6. A vagyontárgyak visszaszolgáltatásához való jog átültetése szintén problémákat vethet fel a hatályos büntetőeljárás törvényünk, különösen a bizonyítási eljárás szabályaira figyelemmel. Az irányelv nem azt várja el, hogy minden tőle származó, büntetőeljárás során lefoglalt vagyontárgyat haladéktalanul szolgáltatassanak vissza az áldozatnak. Sőt, az irányelvnek van egy olyan olvasata is, mely szerint büntetőeljárással összefüggő okból az eljárás befejezésekor is mellőzhető ezen vagyontárgyak visszaszolgáltatása. E körben az irányelv (48) preambulumbekzdése ad némi eligazítást, amikor kimondja, hogy azokban az esetekben kell mellőzni a vagyontárgyak visszaszolgáltatását, ha azok birtoklása vagy maga a vagyontárgy jogszabályba ütközik, illetve például akkor is, ha a vagyontárgy feletti tulajdonjog vitássá vált.

3.6.6. A polgári jogi igény érvényesítése

Az irányelv előírja, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a büntetőeljárás keretein belül és ésszerű határidőn belül határozat szülessen az áldozatok részére az elkövető által nyújtandó kártérítés tárgyában is, kivéve, ha erre a tagállami szabályozás szerint más eljárásban kerül sor.

A problémát az ésszerű határidő értelmezése okozhatja. Vajon eleget tesz-e az elvárásnak a tagállam, ha a büntetőeljárásban az elkövető felelősségre vonása tárgyában való döntéssel egyidejűleg kerül sor az elkövető kártérítésre kötelezésére, vagy azt megelőzően kell sort keríteni erre? Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy a büntetőeljárással egyidejűleg is sor kerülhet a kártérítési igény polgári eljárásban való érvényesítésére.

Emellett további elvárásként fogalmazza meg az irányelv, hogy a tagállamok a büntetőeljárás során az elkövetőket különböző eszközökkel arra ösztönözzék, hogy megfelelő kártérítést nyújtsanak az áldozatok részére. Gondolhatunk itt például a tevékeny megbánás intézményére.

3.6.7. A tagállamokban biztosítaniuk kell, hogy az áldozatoknak minél kisebb nehézséget okozzon a jogaik eltérő tagállamban való gyakorlása, ha az áldozat tartózkodási helye nem a bűncselekmény

elkövetésének helye szerinti tagállamban van. Biztosítani kell, hogy a sértett a lakóhelye szerinti tagállamban tehesse feljelentést, ahogyan azt is, hogy a meghallgatáshoz való jogát vagy éppen tanúvallomását a lakóhelye szerinti tagállamban tehesse meg. Emellett, amennyiben az adott tagállamban a feljelentés alapján nem kerül sor büntetőeljárás lefolytatására, haladéktalanul továbbítani kell a feljelentést a bűncselekmény elkövetésének helye szerinti tagállam illetékes hatóságához.

3.6.8. A tagállamoknak az áldozatok védelmét a terheltek védelemhez való joga sérelme nélkül kell biztosítaniuk.

3.6.9. Elvárásként fogalmazódik meg, hogy az áldozatok - illetve a családtagjaik - lehetőleg ne kerülhessenek közvetlenül kapcsolatba az elkövetőkkel. Ez alól annyiban ad felmentést, amennyiben a találkozást a "büntetőeljárás megköveteli".

Álláspontom szerint ezen elvárásnak a hatályos büntetőtörvényünk rendelkezései részben már eleget tesznek. Gondolhatunk itt például

- a szembesítés mellőzésének lehetőségére,
- az írásbeli tanúvallomás engedélyezésének lehetőségére,
- a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatására,

- a vádlott távollétében történő kihallgatásra,
- a kiküldött vagy megkeresett bíróság úján történő kihallgatásra,
- a zárt tárgyaláson történő kihallgatásra,
- a tárgyalást megelőzően a nyomozási bíró általi kihallgatásra,
- illetőleg azon rendelkezésekre, melyek - meghatározott feltételek fennállta esetén - kizárják annak lehetőségét, hogy az áldozat tanúkénti kihallgatására a tárgyaláson sor kerülhessen.

Nem ró rendkívüli többletterhet a tagállamokra azáltal az irányelv, hogy csak az újonnan épülő bíróságok tekintetében írja elő az áldozatok számára kialakított helyiségek kijelölését, kialakítását, megfelelő berendezését.

3.6.10. A terheltek védelemhez való joga sérelme nélkül és az igazságszolgáltatási mérlegelési jogkör szabályaival összhangban, de az irányelv kifejezett rendelkezése alapján kizárólag a nyomozás során kell biztosítani, hogy az áldozatok kihallgatására a feljelentés megtételét követően a lehető leghamarabb kerüljön sor, s az áldozat kihallgatására a lehető legkevesebb alkalommal kerüljön sor. Az áldozat kihallgatása során mind a jogi képviselője, mind pedig az általa megjelölt személy jelenlétét biztosítani kell. Ezen jogának gyakorlását csak indokolt határozattal lehet korlátozni, ilyenkor célszerű azonban a kihallgatást megelőzően tájékoztatni arról, hogy az általa megjelölt személy helyett megfelelő időn belül más személyt is megjelölhet, akinek a jelenlétéhez ragaszkodik. Miután az áldozatok orvosi vizsgálaton való részvételre is kötelezhetők, e vizsgálatok tekintetében is meg kell

állapítani, hogy ezen vizsgálatokra a büntetőeljáráshoz feltétlenül szükséges mértékben (illetve alkalommal) kerüljön csak sor.

3.6.11. A büntetőeljárás keretében is megfelelő intézkedéseket kell hozni az áldozatok magánéletének és képmásának védelme érdekében. A gyermek áldozatok tekintetében többletkövetelmény, hogy a személyük beazonosításának megakadályozása érdekében szükséges valamennyi jogszerű intézkedést meg kell tenni.

Magyarországon sajnos több példát is lehetne említeni, amikor a vádlott mellett a sértett is a média zaklatásának volt kitéve. Éppen ezért fogalmaz úgy az irányelv, hogy a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges lépéseket az áldozatok magánéletének, személyi sérthetetlenségének és személyes adatainak a védelme érdekében, hogy - a véleménynyilvánítás, a tájékozódás szabadsága, és a média szabadságának és pluralitásának tiszteletben tartása mellett - önszabályozó intézkedések alkalmazására ösztönözzék a médiát. Sajnos még zárt tárgyalás elrendelése esetén is megtörténhet, hogy a vádlott vagy védője szándékosan közöl a média egyes képviselőjével a tárgyaláson elhangzott olyan körülményeket, illetve adatokat, ami miatt a tárgyalásról a nyilvánosság kizárására sor került. Ennek megakadályozására nincsen hatékony eszközrendszer a bíróság kezében, és sajnos a különböző jogvédő (vagy áldozatsegítő) szervezetek is csak a baj megtörténte után próbálhatnak meg segítséget nyújtani abban, hogy a nyilvánosság elől elrejtőzhessenek egy időre a bűncselekmények áldozatai.

3.7. El kell kerülni, hogy az áldozati jogok, az áldozatvédelmi eszközök alkalmazása formálissá váljon. Az áldozatok védelme érdekében egyéni értékelés alapján kell meghatározni a megfelelő eszközöket. Ennek során figyelembe kell venni a bűncselekmény típusát, természetét, az elkövetés körülményeit, az áldozat személyes jellemzőit, és más tényezőket. Itt kell figyelembe venni a szubjektív sérelmeket, az elkövetőhöz fűződő kapcsolatot, továbbá annak lehetőségét, hogy az elkövetőre tekintettel más személyekkel szemben is védelemre szorulhat az áldozat.

A speciális védelmet igénylő személyi körbe tartoznak a gyermekek mellett az emberkereskedelem, a szervezett bűnözés vagy éppen a fogvatékossággal élők is.

Az áldozatok - speciális védelmet igénylő - helyzetének időszakonként történő felülvizsgálatát szintén el kell végezni.

3.7.1. Az irányelv meghatározza azon speciális védelmi eszközöket, melyeket a nyomozás során alkalmazni lehet, illetve kell a speciális védelmet igénylő áldozatok védelme érdekében. Ezek a következők:

- az áldozat kihallgatására a külön erre a célra ki/átalakított helyiségben kerüljön sor,
- az áldozat kihallgatását külön erre kiképzett szakemberek végezzék vagy arra ilyen szakemberek segítségével kerüljön sor,
- amennyiben az az igazságszolgáltatás hatékonyságával nem ellentétes, az áldozat valamennyi kihallgatását ugyanazon személy, személyek végezzék,

- a nyomozó hatóság részéről a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a hozzátartozók közötti erőszak áldozatának kihallgatását vele azonos nemű személy végezze az áldozat kérelmére, amennyiben az a büntetőeljárás eredményességét nem veszélyeztetni.

3.7.2. A bírósági eljárás tekintetében megfogalmazott elvárások

- az áldozat és az elkövető közti vizuális kapcsolat elkerülése érdekében alkalmazandó módszerek, technikai megoldások - hivatalból történő alkalmazása,
- az áldozatok tárgyalótermen kívüli kihallgatásának lehetősége,
- a magánélet védelme és az áldozat kímélete érdekében a bűncselekmény felderítéséhez és a bűnözés megállapításához szükségtelen kérdések mellőzése, és
- a tárgyalásról a nyilvánosság kizárásának a lehetősége.

3.7.3. A gyermek áldozatok tekintetében a fentiek mellett biztosítani kell, hogy

- a nyomozás során az áldozat kihallgatásáról kép- és hangfelvétel is készüljön, és ezek bizonyítékként felhasználhatóak legyenek - az ismételt kihallgatás mellőzése érdekében,
- a nyomozás elrendelésétől kezdve speciális képviselőt kell kinevezni a gyermek áldozat védelme érdekében, amennyiben szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermek között érdekellentét áll fenn, továbbá amennyiben az áldozatnak nincsen ilyen kísérője vagy már elszakadt a családjától. Ez a képviselő a büntetőeljárásban támogatja, segíti, képviseli a gyermek érdekeit, azt meghaladóan azonban nem.
- Amennyiben a gyermek jogi képviseletre jogosult - az irányelv alapján - minden olyan eljárásban jogosulttá válik a képviseletre ahol ellentét áll vagy állhat fenn közte és a szülői felügyeletet gyakorló személyek között. Az ügyvédi képviselet a büntetőeljárás kereteit meghaladóan is biztosítandó.

4. A szakemberek képzése

Valamennyi, az áldozatokkal várhatóan kapcsolatba kerülő tisztviselő, alkalmazott - és így az áldozatsegítő szervezetrendszer alkalmazottja -, bíró, ügyész vagy éppen ügyvéd tekintetében egységes elvárást fogalmaz meg az irányelv a megfelelő szintű általános és szakképzések folyamatos biztosítására. A cél, hogy ezen személyek figyelemmel legyenek az áldozatok speciális szükségleteire, s emellett tisztelettel és megfelelő szakértelemmel kezeljék őket a tevékenységük során.

5. A bűnügyi együttműködés új dimenziói

A bűnügyi együttműködés területén további speciális szabályok kidolgozása vált szükségessé. Ezek egy része inkább informális, illetve a konkrét büntetőeljárásoktól független kapcsolatfelvételekre vonatkozik, mint például a jógyakorlatok megosztásának szükségessége, vagy az áldozatvédelemmel foglalkozó európai hálózatok számára nyújtott támogatás, más részük viszont az egyedi ügyekkel kapcsolatos konzultáció lehetővé tételére irányul, s ennyiben szükségszerűen áttöri a tagállami adatvédelmi szabályokat is.

A tapasztalatcsere színtere lehet például az Európai Igazságügyi Képzési Hálózat (EJTN), az Európai Jogi Akadémia (ERA), vagy éppen a tagállamok képzési központjai által közösen szervezett szeminárium, képzés is.

A polgári jog területén már hosszabb ideje működik az igazságügyi atlasz, mely internetes felületen (http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/index_hu.htm) igen széleskörű tájékoztatást nyújt mind a magánszemélyek, mind pedig a jogalkalmazók számára. Ez az áldozatok védelme területén is *megjelenőben* van, az áldozatok azonban - és gyakran tapasztalom, hogy a jogalkalmazók sem - nem ismerik még ezeket a már működő áldozatsegítő - tájékoztató oldalakat.

De talán a legfontosabb még mindig az lenne, ha sikerülne még a 2015. november 16-ai határidő lejárta előtt megfelelően átültetni az irányelvben foglaltakat, annál is inkább, mert 2017. november 16-án már meg kell tenni az első országjelentést a Bizottság részére arról, hogy az áldozati jogok védelme érdekében milyen - hatékony - intézkedések megtételére került sor.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Lévai Miklós: Társadalmi kirekesztődés és bűnözés

A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve

Budapest, 2009

dr. Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006

Görgényi Ilona - Zséger Barbara: Az állami kárenyhítés tíz éve Magyarországon

Buzás Péter: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteiből

Fundamentum, Budapest, 2012/4. szám

EGYÉB FELHASZNÁLT IRODALOM

Áldozatvédelem - Szakkönyv a bűncselekmények áldozataival foglalkozók számára

BM Kiadó, Budapest, 1999

dr. Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban

Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009

dr. Czine Ágnes: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008

Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? - Mediáció és más alternatív szankciók Európában

KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004

Konfliktuskezelés elítéltekkel - Kézikönyv a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazhatóságáról a büntetés-végrehajtásban

Műhely Kiadó, Budapest, 2010

Kiss Anna: A sértett eljárásjogi helyzete néhány európai államban

OKRI Kriminológiai tanulmányok 44. kötete (225-247. oldal), Budapest, 2007

Kerecsi Klára - Kó József: Az áldozattá válás jellemzői Magyarországon a 2005. évi viktimológiai felmérés tükrében

OKRI Kriminológiai tanulmányok 47. kötete (113-130. oldal), Budapest, 2010

Gönczöl Katalin: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon
OKRI Kriminológiai tanulmányok 47. kötete (72-85. oldal), Budapest, 2010

Fellegi Borbála: Büntetés és /vagy helyreállítás? A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon
PhD disszertáció, Budapest, 2008

dr. Tanoss Zsuzsanna: Az Egyesült Nemzetek Szövetsége és a gyermeki jogok érvényesítése, intézményrendszere

Áldozatsegítési kézikönyv az igazságügyi szolgálatok számára
Duna-Mix Kft., Vác, 2013